

ОСОБЛИВОСТІ ІТ-ОБ'ЄКТІВ ЯК ПРЕДМЕТА АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ

Паладійчук Іван-Любомир Сергійович

*аспірант кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

<https://orcid.org/0009-0009-6177-0176>

Цифрова трансформація суспільних відносин супроводжується формуванням нової групи нематеріальних благ, створення, використання та поширення яких безпосередньо залежать від функціонування інформаційно-комунікаційних технологій. Комп'ютерні програми, бази даних, алгоритми, цифрові платформи, мобільні застосунки та інші ІТ-продукти формально охоплюються традиційними інститутами права інтелектуальної власності, проте за способом існування, характером обігу й механізмами неправомірного використання істотно відрізняються від класичних результатів творчої діяльності. Такі відмінності впливають не лише на зміст приватноправових можливостей правоволодільця, а й на форми, межі та інструментарій публічно-владного реагування.

Специфіка ІТ-об'єктів зумовлена їх цифровою природою, фактичною незалежністю від конкретного матеріального носія, транскордонністю використання, складеною внутрішньою структурою, технологічною опосередкованістю доказування та порівняно коротким періодом комерційної актуальності. Додатковими чинниками є переважно службовий або замовлений характер їх створення, анонімізація протиправної поведінки та посилення ролі інформаційних посередників, які, не будучи безпосередніми порушниками, контролюють технічну інфраструктуру поширення цифрового контенту. За таких умов традиційні адміністративно-правові засоби, сформовані відповідно до моделі обороту матеріальних примірників, не завжди відповідають характеру правопорушень у цифровому середовищі.

Першою визначальною ознакою є цифрова форма існування ІТ-об'єктів і відсутність їхнього функціонального зв'язку з конкретним матеріальним носієм [1]. Якщо стосовно традиційних об'єктів інтелектуальної власності нематеріальність переважно означала можливість відокремлення результату інтелектуальної діяльності від матеріальної форми його фіксації, то щодо ІТ-об'єктів носій значною мірою втрачає самостійне юридичне та економічне значення. Такий об'єкт існує у вигляді організованої послідовності даних, яка може необмежено копіюватися,

передаватися та відтворюватися без погіршення первинних якісних характеристик і за мінімальних граничних витрат. Зазначена властивість порушує традиційну економіко-правову модель, на якій історично ґрунтувався контроль за виготовленням і поширенням матеріальних примірників творів. Унаслідок цього класичні адміністративно-правові засоби, зокрема контроль за виробництвом дисків для лазерних систем зчитування, поступово втрачають універсальність та не забезпечують належної ефективності охорони цифрових об'єктів.

Другою ознакою є транскордонний та фактично екстериторіальний характер використання ІТ-об'єктів. Виключні права інтелектуальної власності традиційно реалізуються в межах території держави, законодавством якої вони визнаються та охороняються. Натомість цифровий об'єкт після розміщення в глобальній інформаційній мережі потенційно стає доступним користувачам незалежно від їхнього географічного перебування. У результаті утворюється об'єктивна невідповідність між територіальними межами юрисдикції та компетенції органів публічної адміністрації України і реальною просторовою локалізацією правопорушення, його наслідків, порушника та технічної інфраструктури. Подолання зазначеної невідповідності зумовлює посилення ролі міжнародного адміністративного співробітництва, обміну електронною інформацією та взаємної правової допомоги. При цьому практичного значення набувають інфраструктурні способи реагування, серед яких особливе місце посідає взаємодія з іноземними постачальниками послуг хостингу, операторами цифрових платформ і реєстраторами доменних імен.

Третьою характеристикою є комплексна, або складена, внутрішня структура ІТ-об'єкта. Типовий цифровий продукт становить не єдиний однорідний результат інтелектуальної діяльності, а системне поєднання кількох самостійних об'єктів, кожен із яких має власну юридичну природу, підстави виникнення правової охорони, суб'єктний склад і строки її дії. Зокрема, мобільний застосунок може охоплювати програмний код, що охороняється авторським правом; базу даних, стосовно якої за відповідних умов застосовується право *sui generis*; графічний інтерфейс, який може отримувати авторсько-правову або патентно-правову охорону як промисловий зразок; назву та логотип, зареєстровані як торговельні марки; алгоритм ранжування, конфіденційність якого забезпечується режимом комерційної таємниці. До складу такого продукту також можуть входити компоненти з відкритим вихідним кодом, правомірність використання яких залежить від виконання умов відповідних вільних ліцензій. Для правозастосування це означає, що юридична кваліфікація одного діяння нерідко потребує одночасного звернення до норм декількох інститутів права інтелектуальної власності, тоді як повноваження щодо

виявлення, припинення та документування правопорушення можуть бути розподілені між різними органами публічної адміністрації.

Наступною ознакою є невідповідність законодавчо встановленої тривалості правової охорони фактичному життєвому циклу цифрового об'єкта. Комп'ютерна програма як об'єкт авторського права охороняється протягом життя автора та сімдесяти років після його смерті, тоді як період комерційної актуальності більшості програмних продуктів, як правило, обмежується кількома роками. Швидкість технологічних змін, оновлення програмної архітектури та припинення підтримки попередніх версій призводять до того, що значний масив формально охоронюваних об'єктів утрачає господарську цінність задовго до закінчення нормативно визначеного строку охорони. Така темпоральна диспропорція зумовлює необхідність диференційованого визначення пріоритетів публічного адміністрування та концентрації організаційних, кадрових і матеріальних ресурсів передусім на протидії порушенням, пов'язаним з актуальними цифровими продуктами, які зберігають економічне або суспільне значення.

Особливістю ІТ-сфери є також домінування службового та замовленого способів створення об'єктів інтелектуальної власності. Переважна частина цифрових продуктів створюється не індивідуальними авторами поза межами організованої професійної діяльності, а колективами розробників у межах трудових відносин, гіг-контрактів, договорів підряду та інших договірних конструкцій. При цьому до створення єдиного продукту можуть залучатися працівники, виконавці та субпідрядники, які перебувають у різних державах і підпорядковуються відмінним правовим режимам. Відповідно, центральним питанням значної частини спорів стає не встановлення факту творчої діяльності, а з'ясування належності майнових прав на результати такої діяльності, обсягу їх передання та моменту переходу до роботодавця або замовника. Для адміністративно-юрисдикційної діяльності це створює додаткові труднощі під час ідентифікації належного правоволодільця та визначення особи, якій правопорушенням заподіяно шкоду.

Самостійною ознакою є анонімізований характер протиправної поведінки та зумовлене ним посилення функціональної ролі інформаційних посередників. Установлення особи, яка безпосередньо розмістила або поширила незаконний цифровий контент, нерідко є технічно неможливим чи потребує заходів, непропорційних характеру та наслідкам порушення. За таких умов правовий механізм поступово переорієнтовується з безпосереднього порушника на суб'єктів, які забезпечують функціонування цифрової інфраструктури: постачальників послуг хостингу, операторів платформ спільного доступу до контенту, реєстраторів доменних імен, платіжні системи та інших інформаційних посередників.

Відбувається принципова трансформація моделі адміністративно-правового впливу, оскільки відповідні заходи спрямовуються на осіб, які переважно не вчиняють правопорушення безпосередньо, проте володіють організаційними й технічними можливостями для обмеження доступу до незаконного контенту, припинення його поширення або блокування економічної інфраструктури протиправної діяльності.

Як зазначає В.Д. Туров, ІТ-об'єктам притаманна також технологічна опосередкованість процесу доказування порушень прав [2, с. 279]. Виявлення, належна фіксація та подальша юридична оцінка відповідного діяння потребують спеціальних знань, використання технічних засобів і застосування специфічних способів забезпечення незмінності цифрової інформації. До них належать криптографічні хеш-суми, метадані, журнали реєстрації подій і доступу, цифрові часові позначки, а також депопування програмного коду. Зазначена специфіка підвищує вимоги до професійної підготовки посадових осіб, уповноважених виявляти правопорушення, складати протоколи та розглядати відповідні справи, а також до матеріально-технічного забезпечення діяльності компетентних органів. При цьому особливої актуальності набувають питання автентичності, цілісності, достовірності, належності й допустимості електронних доказів у межах адміністративних процедур та адміністративно-юрисдикційного провадження.

Завершальною системоутворювальною ознакою є підвищена економічна та безпекова значущість об'єктів інтелектуальної власності в ІТ-сфері. На відміну від багатьох традиційних результатів творчої діяльності, цифрові об'єкти можуть одночасно виступати предметом експорту, технологічною основою господарської діяльності, структурним елементом критичної інформаційної інфраструктури та засобом забезпечення національної безпеки й обороноздатності держави. Тому неправомірне використання програмного забезпечення, баз даних, алгоритмів або інших цифрових розробок здатне спричиняти не лише майнові втрати правоволодільця, а й порушення стабільності інформаційних систем, витік відомостей з обмеженим доступом, виникнення кібербезпекових загроз і зниження стійкості критично важливих процесів. Така багатомірність можливих наслідків підтверджує існування самостійного публічного інтересу в забезпеченні ефективної адміністративно-правової охорони ІТ-об'єктів та обґрунтовує необхідність поєднання приватноправових способів захисту з публічно-правовими засобами запобігання, контролю та реагування.

Література:

1. Тіхонов А.М. Правове регулювання цифрової спадщини: від «сірої зони» до інституту цифрового заповіту. URL.: https://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=4382

2. Туров В. Д. Використання інформаційних технологій на етапі доказування в адміністративному судочинстві України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: серія: Право* / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород, 2024. Т. 2. Вип. 82. С. 278 – 283

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-580-1-87>

КОНФЛІКТ ІНТЕРЕСІВ ЯК ПЕРЕШКОДА ПРЕДСТАВНИЦТВА АДВОКАТОМ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

Зарічний Іван Ярославович

*аспірант кафедри цивільного права і процесу
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Особа може брати участь у цивільній справі особисто або через свого представника. Особиста участь у справі особи не позбавляє її права мати в цій справі представника (ч. 2 ст. 58 ЦПК України) [1]. Традиційно за підставою виникнення процесуального представництва поділяють на законне і договірне [2, с. 128].

З урахуванням встановлених ч. 1 ст. 60 ЦПК України вимог договорним представником у суді окрім незначних винятків, встановлених ч. 2 цієї ж статті (спорів, що виникають з трудових відносин, а також справ у малозначних спорах) може бути лише адвокат. Це обумовлено посиленням змагальної моделі цивільного судочинства, значною формалізацією та інтенсифікацією цивільного процесу, в умовах чого більш ефективною є участь у справі не самої особи, яка є суб'єктом матеріального правовідношення та не володіє юридичними знаннями, а її професійного представника, яким є адвокат.

Правові основи діяльності адвокатури в Україні визначаються статтею 131-2 Конституції України, якою передбачено, що для надання професійної правничої допомоги в Україні діє адвокатура [3].

Засади організації і діяльності адвокатури та здійснення адвокатської діяльності в Україні визначаються ЗУ «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [4]. П. 1 ч. 1 ст. 1 Закону визначено поняття: адвокат - фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом, а ч. 1 ст. 6 Закону передбачено, що